

اشتغال دانشجویان: رابطه بین شبکه روابط اجتماعی و وضعیت

شغلی

منصوره اعظم آزاده*

آزاده دهقان دهنوی**

چکیده

مقاله حاضر به بررسی رابطه بین شبکه روابط اجتماعی و وضعیت شغلی در میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران می‌پردازد. شبکه روابط اجتماعی به عنوان یکی از مبین‌های دسترسی به فرصت‌های اجتماعی و از جمله فرصت‌های شغلی در نظریات بسیاری مطرح گردیده است. از این جهت بررسی آن در میان جمعیتی که میزان بیکاری آن بنا به گفته صاحب‌نظران بیش از سایر گروه‌های تحصیلی است واجد اهمیت و ضرورت می‌گردد. وضعیت شغلی با ابعاد فرصت‌های ایجاد شده برای دستیابی به مشاغل متناسب با تحصیلات و تخصصی و امکان موفقیت در آن یکی از سازه‌هایی است که تغییرات آن توسط نظریه پردازان شبکه‌های روابط اجتماعی مثل لین، بارت و به‌طور خاص و برای این تحقیق گرانویتر و ولمن مورد بررسی نظری قرار گرفته است و بدین جهت در این مقاله مبنا و چارچوب نظری تحقیق را تشکیل می‌دهد. روش پژوهش در این مطالعه پیمایش و اطلاعات از طریق پرسش‌نامه از میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی جمع‌آوری شده است. با روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای و حجم نمونه‌ای با تعداد ۲۱۰ نفر، متغیرهای این پژوهش مورد سنجش قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که به‌طور کلی شبکه روابط اجتماعی با وضعیت شغلی دانشجویان دارای رابطه‌ای مثبت است و در این

* دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه الزهراء، maazadeh@yahoo.com

** کارشناس ارشد پژوهش اجتماعی

میان نقش تعاملات اجتماعی بیش از ساختار، حمایت‌ها و روابط رسمی و غیر رسمی می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: روابط اجتماعی، وضعیت شغلی، فرصت‌های شغلی، موفقیت شغلی، دست‌یابی به شغل.

۱. طرح مسئله

بیکاری قشر جوان و خصوصاً جوانان تحصیل کرده دانشگاهی یکی از معضلات کنونی و پیش روی جامعه است. به گونه‌ای که مطالعات تجربی بسیاری را به خود اختصاص داده و مباحث نظری فراوانی را برانگیخته است. مسئله مهم و قابل‌کنندوکاو این است که چرا سرمایه‌گذاری تحصیلی آن‌چنان که باید و شاید در دست‌یابی به شغلی متناسب و منطبق با تخصص و موفق مؤثر واقع نمی‌شود؟ چنین گفته می‌شود که با ورود انبوه جوانان به مقاطع تحصیلی دانشگاهی، امکان استفاده از توانایی آن‌ها در صحنه‌های مختلف اجتماعی و شغلی فراهم نیست و بالعکس حتی گاهی فرصت‌های تحصیلی خود به صورت مانعی اساسی بر سر راه اشتغال و استقلال اقتصادی جوانان ظاهر می‌شود. اطلاعات و آمار نیز حاکی از عدم موفقیت قشر جوان تحصیل کرده در دست‌یابی به شغلی متناسب با وضعیت تحصیلی خود است. به هر حال نمی‌توان این پدیده را امری مطلق فرض کرد. شواهد و تجربیات نشان از موفقیت گروهی از دانشجویان در کسب شغلی متناسب دارد. به نظر می‌رسد که در حال حاضر دست‌یابی به فرصت‌های زندگی و از جمله فرصت‌های شغلی نیازمند وجود عوامل و مؤلفه‌هایی است که گرچه جدای از وضعیت تحصیلی دانشجویان است اما به صورتی در روابط اجتماعی و دانشگاهی و تحصیلی آن‌ها شکل می‌گیرد و رشد می‌کند.

همراه با این شواهد تجربی، بسیاری از صاحب‌نظران نیز دست‌یابی به وضعیت شغلی مطلوب یا به عبارت دیگر دسترسی به شغل و خصوصاً مشاغل متناسب با تخصص و

رشته دانشگاهی و موفقیت در آن را به سرمایه‌های اجتماعی افراد و ارتباطات اجتماعی آن‌ها نسبت می‌دهند. این گروه از نظریه پردازان بر نقش محوری پیوندها و شبکه‌های اجتماعی در دسترسی به فرصت‌های زندگی تأکید داشته و نقش روابط را در دستیابی به آن مهم تلقی می‌کنند.

از این منظر، روابط اجتماعی قابلیت پاسخ‌گویی به بسیاری از پرسش‌های مرتبط با فرصت‌های زندگی را دارد و می‌تواند نقش تبیین‌گری و توضیح‌دهندگی تغییرات در زمینه اشتغال و ارتقاء موقعیت اجتماعی را بر عهده گیرد. روابط اجتماعی در جوه جمعی و فردی آن به عنوان پشتیبان دانشجویان در مسیر انتخاب‌های تحصیلی و شغلی عمل کرده و منابع بالقوه آن‌ها را در موقعیت‌های اجتماعی گوناگون بهبود می‌بخشد و از این‌رو برای بررسی و شناسایی فرصت‌های زندگی و شغلی دانشجویان حایز اهمیت و ضرورت است.

در این تحقیق به منظور تبیین وضعیت شغلی دانشجویان که شامل دو مقوله دستیابی به شغلی متناسب با تحصیلات و موفقیت در آن می‌باشد، میزان روابط اجتماعی آن‌ها در درون و بیرون دانشگاه اندازه‌گیری و سپس رابطه آن با موضوع مورد سؤال این تحقیق یعنی وضعیت شغلی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این صورت هدف اصلی از این تحقیق شناخت رابطه مذکور به منظور پاسخ‌گویی به چگونگی نقش روابط اجتماعی در تعیین فرصت‌ها و وضعیت شغلی دانشجویان می‌باشد.

۲. پیشینه تجربی پژوهش

قبل از ورود به مباحث نظری در مورد نقش روابط و شبکه‌های اجتماعی در تعیین وضعیت شغلی، ابتدا با مروری بر تحقیقات پیشین، زمینه‌های تجربی این رابطه مورد بررسی قرار می‌گیرد. گفتنی است که با وجود مطالعات عمیق و گسترده در غرب، از

آنجا که تحقیقات داخلی کمتر به موضوع روابط اجتماعی و وضعیت شغلی پرداخته‌اند، در پیشینه تجربی طرح به تحقیقاتی از داخل اشاره می‌شود که نه کاملاً بلکه تنها از بعضی جهات دارای مشابهت‌هایی با تحقیق حاضر می‌باشند.

زهره سمیعی (۱۳۷۹) در رساله دانشجویی خود به تأثیر سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده بر موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان پرداخته است. وی در تعریف عملیاتی، سرمایه اجتماعی را با معرفت‌هایی چون روابط اجتماعی رسمی و غیررسمی مورد سنجش قرار داده و برای سرمایه فرهنگی نیز از معرفت‌هایی چون میزان دانش، معرفت، مهارت و هنر و برای سرمایه اقتصادی از میزان ثروت و درآمد خانواده استفاده کرده است. نتایج مطالعه نشان داده است که هرچه سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده بیشتر باشد فرزندان آن خانواده از لحاظ شغلی موفقیت بیشتری خواهند داشت.

مریم برومند (۱۳۸۳) به بررسی عوامل مؤثر بر رضایت شغلی معلمان شهرستان تبریز پرداخته است. در این تحقیق عوامل محیطی و انگیزشی به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند. نتایج حاصل از رابطه این عوامل با رضایت شغلی نشان می‌دهد که بین آن‌ها همبستگی معناداری وجود دارد. به بیان دیگر هر دو دسته از عوامل محیطی و انگیزشی در ایجاد رضایت‌مندی شغلی معلمان مؤثر هستند. در عین حال عوامل انگیزشی تأثیر بیشتری بر رضایت شغلی دارد.

شمس‌السادات میروکیلی (۱۳۸۰) نیز در تحقیق دیگری به بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر رضایت شغلی کارگران زن پرداخته است. به‌طور کلی یافته‌ها در این تحقیق نشان می‌دهد که در بین کلیه متغیرهای اجتماعی مانند رضایت از زندگی، همسر، پدر و مادر، سکونت در کشور، رضایت همسر از اشتغال زن، تنها بین رضایت از زندگی با رضایت شغلی همبستگی معنادار وجود دارد، یعنی هر چه پاسخ‌گویان از

زندگی شخصی خود راضی تر بودند از حرفه و شغل شان نیز رضایت بیشتری داشتند. بین متغیر اجتماعی احساس بی عدالتی نسبی و رضایت شغلی نیز رابطه وجود داشت. یعنی هر چه بر میزان تبعیض شغلی و بی عدالتی افزوده شود از رضایت شغلی کاسته می شود. در بین متغیرهای اقتصادی تنها کفایت درآمد برای گذران زندگی با رضایت شغلی دارای رابطه معنادار بوده است. در واقع کارگرانی که کفایت درآمد خود را برای گذران زندگی در حد متوسط ارزیابی کرده بودند نسبت به دو گروه دیگر (بالا و پایین) رضایت شغلی بیشتری داشته اند.

گرانوویتر در تحقیق خود که نتایج آن در کتابی تحت عنوان جستجوی شغل به چاپ رسیده به مطالعه پیوندهای مورد استفاده افراد در کارهایی پرداخته است. نتایج حاصل حاکی از آن است که ۳۵/۵ درصد از این افراد از پیوندهای ضعیف، ۱۵/۸ درصد از پیوندهای قوی و ۴۸/۷ درصد از پیوندهای کاری استفاده کرده اند. وی با استفاده از روش مصاحبه با ۲۸۲ مدیر دریافت کسانی که از شبکه های ارتباطی بین شخصی برای جستجوی شغل استفاده می کنند، رضایت بیشتری از شغل شان دارند.

لانگک لوییس (۱۹۷۷) نمونه بزرگی از مردان و زنان را در مشاغل دولتی کبک در کانادا مطالعه کرده است. او متوجه شده که در این ناحیه ۴۲/۷ درصد افراد نمونه شغل شان را از طریق روابط بین شخصی پیدا کرده اند. در این رابطه اریکسون و یانسی (۱۹۸۳) در یک نمونه گیری احتمالی از ۱۷۸۰ بزرگسال ۶۵ ساله و کمتر فیلادلفیایی به شناخت دو نوع پیوند رسیدند. پاسخ گویان با تحصیلات پایین از پیوندهای قوی و افراد تحصیل کرده دانشگاهی از پیوندهای ضعیف برای کارهایی استفاده کرده بودند. لذا افراد دانشگاهی بیشتر احتمال دارد که در جستجوی کار از پیوندهای ضعیف خود استفاده کنند (گرانوویتر، ۱۹۷۳: ۲۰۶).

وگنر (۱۹۹۱) از داده‌های ثانویه، شامل ۶۰۴ مرد و زن تحصیل کرده ۳۲ و ۴۲ ساله برای بررسی چگونگی ارتباطات آن‌ها استفاده کرده و بدین نتیجه رسید که وضعیت ارتباطی افراد به‌طور مؤثری با منزلت شغلی آن‌ها رابطه دارد (لین، ۲۰۰۱: ۸۶).

لین و همکاران (۱۹۸۱) نیز در تحقیق دیگری با نمونه‌ای ۴۰۰ نفری به نتیجه‌ای مشابه رسیده‌اند. در تحقیق لین وضعیت ارتباطی پاسخ‌گویان و چگونگی آن در رسیدن به منزلت شغلی نقش به‌سزایی ایفا می‌کند (لین، ۲۰۰۱: ۸۶).

باربی‌یر (۱۹۹۶) مطالعه‌ای مشابه را در میان نمونه ۵۰۰ نفری از افراد جدیدالاستخدام انجام داده است. بر اساس یافته‌های حاصل از این تحقیق وضعیت و چگونگی شبکه روابط افراد به‌طور مؤثری بر منزلت‌های شغلی آن‌ها اثر می‌گذارد (لین، ۲۰۰۱: ۸۶).

مطالعه‌ای دیگر توسط باکسمن، دی‌گراف و فلپ (۱۹۹۱) انجام شده است. این تحقیق بر روی ۱۳۵۹ مدیر رده بالا در چند شرکت بزرگ هلندی نشان داد که آموزش و سرمایه اجتماعی که با تماس‌ها و ارتباطات کاری با سازمان‌های دیگر و عضویت در باشگاه‌ها و انجمن‌ها یا ارتباطات حرفه‌ای سنجیده شده است تأثیر مستقیمی بر روی درآمد مدیران دارد (لین، ۲۰۰۱: ۸۹).

بارن، پدنلی و بارت (۱۹۹۷) با استفاده از روش پیمایش و نمونه‌ای از مدیران در شرکت‌های الکترونیکی دریافته‌اند که احتمال پیشرفت شغلی مدیران دارای شبکه‌هایی با شکاف‌های ساختاری بیش از دیگر مدیران می‌باشد (لین، ۲۰۰۱: ۹۰-۸۹).

مطالعه‌ای دیگر نیز در میان ۲۴۲ مرد بیکار هلندی ۴۰ تا ۵۵ ساله توسط فلپ، تازلار و اسپیرینگر در سال (۱۹۸۸) انجام شده است. این تحقیق نشان داد که احتمال بیشتری وجود دارد که افراد بیکار با سرمایه اجتماعی بالاتر ظرف مدت یکسال به شغل مورد

نظر خود دست پیدا کنند. این احتمال در مورد کسانی که دارای پیوندهای ضعیف اما گسترده تری هستند بیشتر بوده و دسترسی به موقعیت شغلی بهتر را تسهیل می کند.

۳. نظریات پشتیبان تحقیق

شبکه اجتماعی فردی از جنبه های مختلف قابل توضیح و توجیه است. این مقاله شبکه روابط اجتماعی را با اندکی تسامح معادل ایده شبکه اجتماعی فردی مفهوم سازی می کند. شبکه اجتماعی فردی یا سرمایه اجتماعی شبکه، سرمایه اجتماعی را در سطح رابطه ای فردی مطرح می نماید. این دیدگاه، واحد تشکیل دهنده ساخت جامعه را شبکه های تعاملی می داند و جامعه را چیزی بیش از افراد و روابط اجتماعی در نظر نمی گیرد. این برداشت از سرمایه اجتماعی در پی فهم این موضوع است که چگونه افراد به منابع جای گرفته در شبکه ها دست می یابند و از آن برای به دست آوردن سود و بازده در کنش های ابزاری (یافتن شغل بهتر) و محافظت از منافع خود در کنش های اظهاری استفاده می کنند. تمرکز تحلیلی این دیدگاه عبارت است از:

۱. چگونگی سرمایه گذاری افراد در روابط اجتماعی.

۲. چگونگی در اختیار گرفتن منابع جای گرفته در این روابط توسط افراد برای

کسب منفعت مادی و غیر مادی.

نظریات گرانوویتر، ولمن، لین و بارت را می توان از این منظر مورد مطالعه قرار داد. گرانوویتر یک نظریه پرداز شبکه ای است که به هرگونه پیوندهای اجتماعی الگودار علاقه مند است. اما میان این پیوندها تمایز قایل می شود و آنها را به دو دسته پیوندهای نیرومند (عاطفی قوی) و پیوندهای ضعیف (آشنایی) تقسیم می کند (رینزر، ۱۳۷۹: ۵۹۴). اما تمرکز اصلی گرانوویتر بر روی پیوندهای ضعیف است. گرانوویتر معتقد است که می توان سرمایه اجتماعی را از نظر شدت، تکرار و شمولیت انواع مختلف

روابط مانند دوستی‌ها، همکاری‌ها و... مورد سنجش قرار داد. بر اساس این نظریه هر چه شدت و استحکام روابط میان اعضای شبکه بیشتر باشد سرمایه اجتماعی افراد کمتر است و بالعکس هرچه این روابط ضعیف‌تر باشد سرمایه اجتماعی بیشتری تشکیل می‌شود. از نظر وی شدت و استحکام روابط درونی یک گروه اجتماعی موجب تضعیف روابط با بیرون گروه می‌گردد. در واقع گرانوویتر معتقد است که روابط منسجم میان اعضای یک گروه منجر به شکل‌گیری روابط ضعیف با اعضای گروه‌های غیر خودی شده و سرمایه اجتماعی را کاهش می‌دهد. در مقابل پیوندهای ضعیف درون گروهی، روابط با گروه‌های بیرونی را شدت بخشیده و بر سرمایه اجتماعی می‌افزاید (الوانی و نقوی، ۱۳۸۱: ۶). نظریه پیوندهای ضعیف گرانوویتر نقش ارتباطات را در دستیابی به فرصت‌های اجتماعی و شغلی مورد مطالعه قرار می‌دهد. رویکرد پیوندهای ضعیف در حوزه‌های شغلی نقش مؤثرتری را نسبت به پیوندهای قوی ایفا می‌کند.

پیوندهای ضعیف همانند پلی افراد متفاوت را به هم پیوند می‌دهد. این نوع پیوند احتمال برقراری ارتباط را حتی با فاصله‌های اجتماعی امکان‌پذیر ساخته و روابط بهتری را با محیط‌های اجتماعی و فرهنگی برقرار می‌سازد و امکان تماس با افراد متفاوت اجتماعی را به وجود می‌آورد. از این رو چنین پیوندهایی همانند پلی عمل می‌کنند که دست‌یابی به اطلاعات و خدمات حمایتی را ممکن ساخته و منابعی فراتر از حوزه‌های اجتماعی را در دسترس افراد قرار می‌دهند (گرانوویتر، ۱۹۷۳: ۲۰۹). گرانوویتر معتقد است پیوندهای ضعیف در مقایسه با پیوندهای قوی برای انتقال اطلاعات به خصوص در زمینه شغل‌یابی مستعدتر است و موجب شناسایی فرصت‌های شغلی مناسب در زمان لازم می‌گردد (همان: ۲۱۷). به نظر وی هر چه پیوند فرد ضعیف‌تر باشد نوع کاری که فرد پیدا می‌کند بهتر است (گرانوویتر، ۱۹۷۳: ۲۰۲).

ولمن نیز یکی از نظریه پردازان سرمایه اجتماعی شبکه است که به پیوندها و روابط میان اعضای یک شبکه و منابع و حمایت‌های متنوعی که در این ارتباطات بین کنش‌گران رد و بدل می‌شود، علاقه‌مند است.

ولمن از منظر رویکرد تحلیل شبکه به بررسی تأثیر تغییرات اجتماعی بر روابط اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی پرداخته است. افراد در جوامع جدید در گروه‌های چندگانه عضویت دارند، از نظر وی افراد کمک‌ها و حمایت‌های متنوعی را از اعضای شبکه‌شان دریافت می‌کنند. پیوندهای گوناگون در جوامع امروزی حمایت‌های اجتماعی مختلفی را برای اعضای شبکه فراهم می‌سازند. حمایت‌های اجتماعی افراد را قادر می‌سازد تا توانایی رویارویی با مشکلات روزمره زندگی و بحران‌های آن را داشته باشند و به خوبی آن‌ها را مدیریت کنند (ولمن، ۱۹۹۲: ۲۱۰).

از نظر وی حمایت‌های اجتماعی انواع متفاوتی دارند. ولمن بر شش نوع حمایت تأکید می‌کند که عبارت‌اند از: حمایت عاطفی، حمایت مالی، حمایت اطلاعاتی، حمایت خدماتی و کاری، حمایت مصاحبتی و حمایت مشورتی که هر یک از این حمایت‌ها از هر یک از اعضای شبکه دریافت می‌شود. ولمن هم‌چنین انواع مختلف حمایت‌هایی را که افراد از شبکه دریافت می‌کنند، در ارتباط با ویژگی‌های شبکه مورد بررسی قرار داده است. اندازه شبکه، ترکیب، محتوا، تراکم و دیگر خصوصیات شبکه در ابعاد ساختی و تعاملی در میزان و نوع حمایت تأثیر می‌گذارد (صالحی، ۱۳۸۴: ۶۲؛ به نقل از ولمن، ۱۹۹۹: ۲۵ - ۲۴).

لین (۱۹۸۱) از منظر منابع اجتماعی و ویژگی‌های تعاملی و ارتباطی و محتوایی شبکه، سرمایه اجتماعی فردی را مطالعه می‌کند. وی کارآمدی پیوندهای شبکه‌ای را در رابطه با منابع موجود در پیوندها بررسی می‌کند. از این منظر اعضای شبکه دارای منابع باارزشی هستند که می‌تواند فرد را در رسیدن به اهداف یاری کند.

لین در این نظریه، سرمایه اجتماعی را به مثابه منابع نهفته در ساختار اجتماعی تعریف می‌کند که با کنش‌های هدفمند قابل دسترسی یا گردآوری است. از نظر او دستیابی به منابع اجتماعی و استفاده از آن‌ها می‌تواند به موقعیت‌های اجتماعی - اقتصادی بهتری منجر شود (لین، ۱۹۹۹: ۷). از نظر او دستیابی به منزلت اجتماعی - اقتصادی از طریق منابع نهفته در شبکه به دو طریق امکان‌پذیر می‌شود:

۱. منابع شبکه یا سرمایه اجتماعی در دسترس که به منابع در دسترس در شبکه‌های اجتماعی فرد اشاره دارد. منابع شبکه‌ای شامل سرمایه انسانی (آموزش و تجربیات او)، موقعیت‌های پیشینه‌ای (منزلت شغلی والدین و یا منزلت شغلی پیشین فرد) و پیوندهای اجتماعی فرد (گسترده‌گی پیوندهای فرد) است. این منابع دستیابی به فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی را آسان می‌کند.

۲. منابع ارتباطی یا سرمایه اجتماعی بسیج شده. در این فرآیند وضعیت و چگونگی ارتباطات فرد به عنوان سرمایه اجتماعی بسیج شده بر دستیابی فرد به منزلت اثرگذار است (لین، ۲۰۰۱: ۸۲).

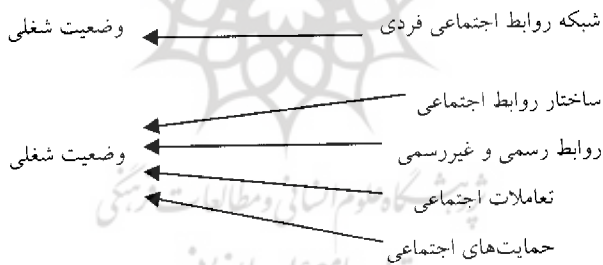
شواهد حاکی است منابع شبکه‌ای و ارتباطی هر دو با یکدیگر به طور مثبت بر کنش‌های ابزاری مانند دستیابی به شغل و پیشرفت شغلی اثر می‌گذارد (لین، ۱۹۹۹: ۱۵). البته از نظر لین دستیابی به منابع اجتماعی و استفاده از آن‌ها خود متأثر از پیوندهای ضعیف و موقعیت فرد در ساختار سلسله‌مراتبی موجود در جامعه است. وی موقعیت شبکه‌ای کنشگران را عنصر کلیدی سرمایه اجتماعی دانسته و کارآیی پیوندهای اجتماعی را در گرو این موقعیت قلمداد می‌کند (همان: ۱۳-۱۲). همچنین موقعیت‌های نزدیک به موقعیت‌های استراتژیک ممکن است موجب برتری کنشگران در دستیابی به افراد متنوع و بنابراین منابع غنی شود (لین، ۲۰۰۱: ۹۵-۹۴).

رونالد بارت نظریه شکاف ساختاری را در رابطه با مفهوم سازی سرمایه اجتماعی مطرح کرده است. این نظریه که مبتنی بر مفهوم شبکه است، بر الگوی ارتباطات و پیوندها در میان اعضای موجود در شبکه متمرکز می شود. منظور از شکاف در این نظریه فقدان ارتباط میان کنشگران در یک شبکه اجتماعی است که فی نفسه برای آن‌ها مزیتی ندارد و برای دیگران و یا سازمان امتیاز تلقی می شود. از این منظر برقراری ارتباط با همکاران منجر به کسب استفاده و مزایای بسیار و از جمله دستیابی به فرصت های زندگی می شود. تقویت شبکه های شکاف دار دارای مزایایی از جمله انتقال و ارزیابی سریع اطلاعات است. انتشار و گسترش اطلاعات وقفه ای در زمان ایجاد می کند؛ به این معنا که کسب اطلاعات زودتر از دیگران موجبات برتری و دسترسی سریع تر به مزایای اجتماعی می شود. بنابراین افراد با غنی بودن شکاف های ساختاری در شبکه های ارتباطی فرصت های ارزشمند را تشخیص داده و نهایت استفاده را از آن می برند (بارت، ۲۰۰۰: ۷-۸).

از نظر بارت کسانی که دارای موقعیت استراتژیک در سازمان هستند و افرادی که نزدیک به شکاف های ساختاری و تحت تأثیر این شکاف ها قرار دارند، با محدودیت های ساختاری کمتری برخورد می کنند. در چنین موقعیت هایی افراد به فرصت های بهتری دست یافته و موقعیت های سازمانی برتری کسب می کنند. وی هم چنین معتقد است موقعیت های استراتژیک احتمالاً از طریق افرادی که سرمایه اجتماعی بهتری نسبت به دیگران دارند اشغال می شود (همان، ۷). از نظر بارت شکاف های ساختاری در موقعیت شغلی افراد تأثیر به سزایی دارد. این شکاف ها موجب ارتقای عملکرد و کارآیی کارمندان می شود و بهبود موقعیت فرد در سازمان را به همراه می آورد (همان: ۲۶).

از میان این نظریه‌ها، تئوری لین بیشتر بر کسب حمایت‌ها و منابع اطلاعاتی و بر موقعیت منزلتی افراد در شبکه روابط اجتماعی متمرکز است. بارت نیز به عنوان نظریه‌پردازانی که موقعیت افراد و نزدیکی آن‌ها به شکاف‌های ساختاری را در شبکه روابط مطرح کرده است بیشتر به بررسی شبکه‌های اجتماعی کل می‌پردازد. گرانوویتر و ولمن، روابط شبکه‌ای و پیوندهای قوی و ضعیف را موجب به دست آوردن منابع و حمایت‌های اجتماعی گوناگون می‌دانند. بنابراین با وجود برجستگی نظریات لین و بارت در تبیین وضعیت شغلی افراد، از آن‌جا که نظریه گرانوویتر و ولمن قابلیت بیشتری برای موضوع این تحقیق یعنی وضعیت شغلی دانشجویان دارد، با اندکی تغییر و تصرف از آن به عنوان نظریه اصلی و مبنایی طرح استفاده شده است.

از جمع‌بندی مبانی نظری و مطالعات تجربی تحقیق، مدل و فرضیات زیر قابل استخراج است.



فرضیات تحقیق

بر اساس مدل پیشنهادی تحقیق، فرضیه اصلی به بیان رابطه بین شبکه روابط اجتماعی و وضعیت شغلی می‌پردازد. به این صورت که هر چقدر شبکه روابط اجتماعی دانشجویان گسترش یابد به همراه آن وضعیت شغلی آن‌ها نیز بهبود پیدا می‌کند.

از آن‌جا که شبکه روابط اجتماعی در جهت دسترسی به شغل، خود به اجزاء تعامل اجتماعی، ساختار روابط اجتماعی و حمایت‌های شکل گرفته در شبکه و همین‌طور به

روابط رسمی و غیررسمی دانشگاهی قابل تقسیم است و وضعیت شغلی نیز شامل نوع شغل به لحاظ تطابق آن با تحصیلات و رضایت از شغل می‌شود، در نتیجه هر یک از اجزای شبکه روابط اجتماعی نیز با مؤلفه‌های وضعیت شغلی دارای ارتباط می‌باشند.

روش پژوهش

تحقیق حاضر با روش پیمایش و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه انجام گرفته است. جمعیت آماری این مطالعه را دانشجویان کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری شاغل در سه دانشگاه تربیت مدرس، تهران و شهید بهشتی، در دو رشته علوم انسانی (مدیریت و جامعه‌شناسی) و دو رشته علوم ریاضی (مهندسی برق و کامپیوتر) تشکیل داده‌اند. حجم نمونه با توجه به همگنی جامعه (با استناد به آزمون مقدماتی و $0/85 = \text{پی}$) و خطای ۵ درصد ۲۰۰ نفر تعیین شد (دواس، ۱۳۸۲: ۸۰) که در نهایت به منظور پیش‌گیری از تقلیل تعداد نمونه به ۲۱۰ نفر افزایش پیدا کرد. روش نمونه‌گیری نیز طبقه‌ای متناسب با حجم بوده است. بدین ترتیب که متناسب با تعداد دانشجویان در هر دانشکده و رشته، نمونه‌ها در بین آن‌ها توزیع شده‌اند. از آن‌جا که فهرست دانشجویان در دسترس نبود، انتخاب نهایی دانشجویان بر حسب کلاس درس و اشتغال دانشجویان صورت گرفته است.

تعریف مفاهیم و نحوه سنجش متغیرها

شبکه روابط اجتماعی

شبکه روابط اجتماعی به منابع ابزاری و حمایتی موجود در شبکه روابط اشاره دارد. این منابع از طریق پیوندها و روابط اجتماعی ضعیف و قوی در دسترس افراد قرار می‌گیرد. در این تحقیق شبکه روابط اجتماعی از منظر گرانوویتر در چهار بعد تعامل اجتماعی، حمایت اجتماعی، ساختار روابط اجتماعی و روابط رسمی و غیررسمی مورد

بررسی قرار گرفته است. در بعد تعامل اجتماعی، صمیمیت، فراوانی تماس، و تنوع تماس از طریق یک طیف پنج قسمتی سنجش شده است. در بعد کارکردی، حمایت‌های دریافتی از اعضای شبکه و ارائه حمایت (حمایت پرداختی) به آن‌ها در قالب شش نوع حمایت عاطفی، مالی، اطلاعاتی، عملی، مصاحبتی و مشورتی به عنوان شاخص‌ها و مؤلفه‌های این بعد مطرح می‌باشند. ساختار روابط اجتماعی را نیز تعداد رابطه و یا اندازه شبکه می‌سنجد و شاخص‌سازی ساختار روابط از مجموع پنج متغیر فاصله‌ای امکان‌پذیر شده است. چگونگی شاغل شدن بر طبق نظریات گرانووتر و ولمن از طریق روابط ضعیف و قوی مشخص می‌شود که در این تحقیق با روابط رسمی و غیررسمی دانشگاهی و غیر دانشگاهی سنجیده شده است.

روابط رسمی و غیررسمی: در این تحقیق منظور از روابط رسمی و غیررسمی همان شیوه دست‌یابی به شغل است. روابط رسمی شامل یافتن شغل از طریق نهادها و سازمان‌ها و آگهی روزنامه می‌شود. در این نوع روابط، شبکه روابط افراد کمتر لحاظ می‌گردد. فرد شخصاً و بدون استفاده از شبکه روابط برای یافتن شغل تلاش می‌کند. در حالی که در روابط غیررسمی به روابط با دوستان، آشنایان و... توجه شده است. در این شیوه فرد از طریق ارتباط با شبکه‌های مختلف به شغل مورد نظر دست می‌یابد. گفتنی است که دست‌یابی به شغل از طریق روابط رسمی یا غیررسمی دانشگاهی و غیردانشگاهی در قالب متغیری با امتیازات مختلف سنجیده شده است؛ بدین ترتیب که بیشترین امتیاز به دسترسی به شغل با توجه به روابط دانشگاهی داده شده است و امتیازهای بعدی به روابط غیردانشگاهی و سپس به روابط رسمی تعلق گرفته است.

روابط دانشگاهی و غیر دانشگاهی: منظور از روابط دانشگاهی و غیردانشگاهی دست‌یابی به فرصت‌های شغلی از طریق این نوع روابط است. روابط دانشگاهی از طریق گروه‌های دوستان دانشگاهی، استادان و انجمن‌های دانشجویی و هم‌چنین روابط

غیردانشگاهی از طریق گویه‌های اعضای خانواده، دوستان غیر دانشگاهی، همسایگان و خویشاوندان سنجیده شده است.

وضعیت شغلی

منظور از وضعیت شغلی میزان تناسب شغل با تحصیلات و موفقیت در آن شغل است که با میزان خشنودی و یا رضایت از شغل تعریف می‌شود. از آنجا که جمعیت تحقیق حاضر را دانشجویان شاغل تشکیل می‌دهند که باید مهم‌ترین ویژگی شغلی آن‌ها تطابق شغل با تخصص و آموزه‌های علمی آن‌ها باشد، در این تحقیق منظور از کندوکاو در نوع شغل دانشجویان شاغل، همانا تعیین میزان تطابق آن با تحصیلات آن‌ها است. در این صورت و در نهایت وضعیت شغلی از اندازه‌گیری تناسب بین شغل و تحصیلات دانشجویان و میزان رضایت آن‌ها از شغل به دست خواهد آمد.

بعد تطابق شغل با تحصیلات از جمع سه گویه در قالب طیف پنج قسمتی سنجیده شده است. رضایت شغلی نیز شامل پنج بعد رضایت از درآمد، علاقه‌مندی به شغل، رضایت از روابط در محیط کاری، رضایت از امنیت شغلی، رضایت از امکان رشد و شکوفایی فکری در شغل به دست آمده است.

قابل ذکر است که همه شاخص‌ها اعم از وابسته و مستقل از ترکیب گویه‌ها و با تبدیل به یک مقیاس صد قسمتی به دست آمده‌اند.

اعتبار و روایی: اعتبار پرسش‌نامه این تحقیق از طریق تحلیل عاملی به دست آمد. بار عاملی متغیر تعامل اجتماعی ۰/۸۳، حمایت اجتماعی ۰/۸۵، و ساختار روابط اجتماعی ۰/۶۸، در شاخص شبکه روابط اجتماعی بوده است. هم‌چنین این ضرایب در عامل وضعیت شغلی برای متغیرهای موفقیت شغلی یعنی رضایت شغلی ۰/۸۷، و تطابق شغل با تحصیلات نیز ۰/۸۷، می‌باشد. با استفاده از آماره آلفای کرونباخ روایی گویه‌های متغیر

تعامل اجتماعی ۷۲٪، حمایت اجتماعی ۸۸٪، و شبکه روابط اجتماعی ۷۷٪، تطابق شغل با تحصیلات ۹۰٪، رضایت شغلی ۷۷٪ و در نهایت موفقیت شغلی ۷۰٪ به دست آمده است.

یافته‌های پژوهش

بررسی نتایج توصیفی نشان می‌دهد که ۱۹/۵ درصد از جمعیت نمونه زن و ۸۰/۵ درصد آن مرد می‌باشند که ۷۱ درصد آن‌ها در مقطع کارشناسی ارشد تحصیل می‌کنند و ۲۹ درصد نیز دانشجوی دکتری هستند. ۷۲ درصد این دانشجویان دارای مشاغل آموزشی و پژوهشی و ۲۸ دارای شغل اجرایی بوده‌اند. در بین مشاغل نوع اول ۸۸ درصد و در بین مشاغل اجرایی نیز ۵۷ درصد شغلی متناسب و هماهنگ با تحصیلات خود داشته‌اند. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که به‌طور کلی حدود ۸۱ درصد دانشجویان به نحوی دارای شغلی متناسب با آموخته‌های خود هستند. این رابطه یعنی رابطه بین نوع شغل و نظر دانشجویان در مورد تناسب آن با تحصیلات دانشگاهی آن‌ها از طریق آزمون‌های آماری نیز بررسی شد و مشخص شد که این هماهنگی دارای رابطه‌ای معنادار با خطای ۰۰۴٪ و شدت رابطه ۰/۴ است.

اما توزیع نسبی تطابق شغل با تحصیلات از نظر دانشجویان به تنهایی و صرف نظر از ارتباط آماری آن با نوع شغل یکی از ابعاد وضعیت شغلی است. بعد دیگر وضعیت شغلی با رضایت از شغل حاصل می‌شود. رضایت شغلی و تناسب شغل با تحصیلات در کنار یکدیگر، متغیر وابسته تحقیق یعنی وضعیت شغلی را به وجود می‌آورند.

توصیف وضعیت شغل: بر اساس نظر پاسخ‌گویان شغل ۷۸ درصد آن‌ها کاملاً با تحصیلات‌شان مطابقت دارد. میانگین توزیع این متغیر نیز (۷۸/۷) در یک مقیاس صد قسمتی مؤید این مطلب است. اما رضایت شغلی دانشجویان به مراتب کمتر است. حدود ۴۱ درصد دانشجویان از شغل خود راضی بوده‌اند. میانگین این توزیع در حد

متوسط است. در کل در این تحقیق میانگین وضعیت شغلی دانشجویان به میزان ۶۵ واحد در یک توزیع صد قسمتی است که بیش از حد متوسط آن برآورد می‌شود. هم چنین ۶۶ درصد این افراد از وضعیت شغلی مناسبی برخوردارند.

جدول ۱. توزیع نسبی متغیرهای تطابق شغل با تحصیلات، رضایت و وضعیت شغلی

میانگین	جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلاً	
۷۸/۷	۱۰۰	۳۲	۴۶/۳	۱۸/۴	۲/۷	۰/۷	تطابق شغل با تحصیلات
۵۴/۶۸	۱۰۰	۷/۱	۳۳/۸	۳۸/۴	۱۶/۷	۴	رضایت شغلی
۶۵/۴۸	۱۰۰	۲۵/۴	۴۰/۶	۲۴/۹	۸/۶	۰/۵	وضعیت شغلی

برای آشنایی بیشتر با نحوه دسترسی دانشجویان نمونه به شغل و چگونگی دخالت روابط اجتماعی آن‌ها در این دست‌یابی، شیوه‌های جستجوی آن‌ها برای یافتن شغل مورد پرسش قرار گرفت که نتایج آن به شرح زیر است:

روابط رسمی و غیر رسمی: نتایج نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان از راه‌های غیررسمی (دوستان و آشنایان دانشگاهی و غیردانشگاهی) و به عبارت بهتر از طریق روابط غیررسمی شاغل شده‌اند. اما در این روابط دانشگاهیان سهم بیشتری نسبت به غیردانشگاهیان داشته‌اند که این امر خود در جهت تأیید نظریاتی است که شبکه روابط گسترده را تسهیل‌کننده دسترسی به فرصت‌ها و از جمله فرصت‌های شغلی می‌دانند. در حالی که ۷۹ درصد دانشجویان با استفاده از روابط غیررسمی شاغل شده‌اند، سهم دانشگاهیان یعنی دوستان دانشگاهی، نهادهای دانشگاهی و استادان در این میان ۷۰ درصد می‌باشد.

جدول ۲. توزیع فراوانی نسبی نوع روابط در دست‌یابی به شغل

فراوانی درصدی	فراوانی مطلق	طرق دست‌یابی
۲۰/۷	۴۰	روابط رسمی
۷۹/۴	۱۵۴	روابط غیررسمی
۱۰۰	۱۹۴	جمع کل

جدول ۳. توزیع فراوانی نسبی روابط غیر رسمی

فراوانی درصدی	فراوانی مطلق	روابط غیر رسمی
۷۰/۱	۱۰۸	دانشگاهی
۲۹/۹	۴۶	غیردانشگاهی
۱۰۰	۱۵۴	جمع کل

وضعیت شغل که از ابعاد تطابق شغل با تحصیلات و رضایت از آن به دست آمده است قابل رده‌بندی به سه نوع نامناسب، مناسب و وضعیت شغلی بینابین است. ارتباط وضعیت شغل با انواع روابطی که دسترسی به شغل را برای دانشجویان فراهم آورده است نشان می‌دهد که اکثر آن‌ها وضعیت شغلی مناسب و بینابینی دارند. داده‌های این تحقیق نشان می‌دهد که گرچه ۵۱ درصد از دانشجویانی که شغل خود را از طریق روابط دانشگاهی به دست آورده‌اند آن را مناسب خود دانسته و از آن راضی بوده‌اند، اما با این حال این میزان برای کسانی که جستجوی شغل را از راه‌های رسمی انجام داده‌اند به حدود ۸۱ درصد می‌رسد که خود حاکی از تناسب بیشتر شغل با تحصیلات در هنگام دسترسی به شغل از طریق شبکه‌های رسمی است. این آمار نشان می‌دهد که گرچه دانشجویان بیشتر از طریق روابط غیررسمی دانشگاهی شاغل می‌شوند اما روابط رسمی امکان یافتن شغلی متناسب با تحصیلات را افزایش می‌دهد. به هر حال ۸۹

درصد مشاغلی که با دخالت روابط غیررسمی غیردانشگاهی به دست آمده‌اند نیز مشاغلی با وضعیت مناسب و یا بینابین بوده‌اند.

جدول ۴: رابطه بین نوع دسترسی به شغل و وضعیت شغلی

جمع	روابط غیررسمی دانشگاهی	روابط غیررسمی غیردانشگاهی	روابط رسمی	نوع وضعیت شغل
۳۳	۱۵	۳۹	۹/۱	نامناسب
۶۱	۳۴	۵۰	۱۰/۲	بینابین
۹۲	۵۱	۱۱	۸۰/۷	مناسب
۱۸۶	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع
سطح معناداری = ۰/۰۰۰ وی کرامر = ۰/۴۳				

توصیف شاخص شبکه روابط اجتماعی

در این تحقیق فرض شده است که دست‌یابی به شغل در بین دانشجویان از طریق شبکه روابط اجتماعی امکان‌پذیر می‌شود. بنا به تعریف، شبکه روابط اجتماعی شامل تعاملات اجتماعی (تنوع تماس، فراوانی تماس، صمیمیت پیوند)، ساختار شبکه (اندازه شبکه) و حمایت‌های دریافتی و یا پرداختی (ارائه شده) می‌باشد. برای اندازه‌گیری این شاخص لازم است به توصیف هر یک از زیر مجموعه‌های آن پرداخته شود.

شاخص تعاملات اجتماعی: این شاخص از ترکیب سه متغیر صمیمیت پیوند، فراوانی تماس و تنوع تماس ساخته شده است و میانگین آن ۵۹/۲۶ در یک مقیاس صد قسمتی است که نشان‌دهنده اندازه‌ای در حد متوسط و کمی بیش از نقطه وسط این مقیاس است. ۴۱ درصد از دانشجویان نیز دارای تعاملات اجتماعی وسیع هستند. از

طرف دیگر ابعاد این شاخص نشان می‌دهد که در بین دانشجویان شاغل، میزان فراوانی تماس و تنوع آن کمتر از اندازه صمیمیت در روابط است و میانگین صمیمیت پیوندها کمی بیش از تنوع تماس‌ها گزارش شده است.

جدول ۵. توزیع نسبی تعاملات اجتماعی دانشجویان

میانگین	جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلاً	تعاملات اجتماعی
۵۸/۲	۱۰۰	۸/۵	۴۰/۷	۳۹	۸/۵	۳/۴	صمیمیت پیوند
۵۲/۸	۱۰۰	۱۱/۳	۲۳/۹	۳۶/۶	۲۳/۹	۴/۲	فراوانی تماس
۵۵/۵	۱۰۰	۱۱/۲	۲۷/۳	۴۳/۳	۱۵	۳/۲	تنوع تماس

شاخص حمایت اجتماعی: حمایت اجتماعی نیز دارای دو بعد حمایت دریافتی و ارائه حمایت است و میانگین آن نزدیک به نقطه وسط شاخص می‌باشد. از میان دو بعد حمایت اجتماعی، میزان حمایت دریافتی و ارائه حمایت در میان دانشجویان شاغل تقریباً به یک اندازه و در یک سطح بوده و حمایت دریافتی تفاوت عمده‌ای با ارائه آن ندارد. این برابری حکایت از رواج شیوه‌های بده بستان در ارائه و دریافت حمایت اجتماعی در بین دانشجویان دارد.

جدول ۶. توزیع نسبی حمایت اجتماعی دانشجویان

میانگین	جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلاً	حمایت اجتماعی
۴۷/۷	۱۰۰	۴	۲۵/۳	۴۰	۲۹/۳	۵/۳	ارائه حمایت
۴۸/۷	۱۰۰	۲/۹	۲۷/۵	۴۰/۶	۳۰/۴	۱/۴	حمایت دریافتی
۴۸/۲	۱۰۰	۷/۶	۲۴/۲	۳۳/۳	۲۷/۳	۷/۶	حمایت اجتماعی

شاخص ساختار روابط اجتماعی: توزیع فراوانی نسبی اندازه شبکه دانشجویان شاغل نشان می‌دهد که این گروه از شبکه اجتماعی بسیار محدودی برخوردارند. به طور کلی شبکه دانشجویان شاغل بسیار کوچک و محدود است. میانگین نیز همین نتیجه را نشان می‌دهد. به عبارت روشن‌تر تعداد و حجم تعاملات دانشجویان نمونه این سه دانشگاه بسیار اندک و محدود است.

جدول ۷. توزیع نسبی اندازه روابط اجتماعی (اندازه شبکه) در میان دانشجویان

اندازه روابط اجتماعی	اصلاً	خیلی کم	کم	زیاد	خیلی زیاد	جمع کل	میانگین
ساختار روابط اجتماعی (اندازه شبکه)	۶۵/۲	۳۰/۴	۴/۴	۰	۰	۱۰۰	۱۷/۷۴

بدین ترتیب با مروری بر اطلاعات به دست آمده مشخص می‌شود که اکثر دانشجویان نمونه در این سه دانشگاه شغل خود را از طریق روابط غیررسمی دانشگاهی به دست آورده‌اند، و میزان صمیمیت پیوندها در بین آنها بیش از تنوع و فراوانی تماس‌ها و در حد متوسط است و گرچه حجم پیوندها و اندازه شبکه روابط اجتماعی در بین آنها محدود است، اما نقش تعاملات اجتماعی دانشگاهی آنها در دسترسی به شغل قابل توجه است.

بررسی ارتباط بین شبکه روابط اجتماعی و وضعیت شغلی دانشجویان قبل از بررسی روابط ذکر شده در فرضیات، لازم است یادآوری شود که از میان متغیرهای زمینه‌ای، بین جنسیت دانشجو و رشته تحصیلی وی با وضعیت شغلی رابطه‌ای وجود نداشت، اما رضایت از شغل دانشجویان ارشد و تطابق شغل با تحصیلات در میان دانشجویان دکتری بیشتر می‌باشد.

بررسی روابط در قالب فرضیات این تحقیق نشان می‌دهد که تعامل اجتماعی (صمیمیت، فراوانی و تنوع تماس) در پیدا کردن شغلی متناسب با تحصیلات و همچنین هر سه بعد تشکیل‌دهنده شبکه روابط اجتماعی در رضایت از شغل پاسخ‌گویان نقش دارد. بدین ترتیب با افزایش میزان تعاملات اجتماعی چه در داخل دانشگاه و چه بیرون از آن، انتظار می‌رود که وضعیت شغلی آن‌ها ارتقا یابد. اما دسترسی به شغل از طریق روابط غیررسمی دانشگاهی، امکان تطابق شغل با تحصیلات را بیش از تعاملات اجتماعی افزایش می‌دهد، گرچه به نظر می‌رسد که این روابط نقشی در ایجاد رضایت ایفا نمی‌کند. در این صورت آن وجهی از تعاملات اجتماعی برای دانشجویان دسترسی به شغلی مناسب را تسهیل می‌کند که از طریق روابط دانشگاهی شکل بگیرد.

جدول ۸. روابط همبستگی میان شبکه روابط اجتماعی و وضعیت شغلی

روابط رسمی، غیررسمی دانشگاهی و غیردانشگاهی	ساختار روابط اجتماعی	حمایت اجتماعی	تعامل اجتماعی	متغیرها	
۰/۲۱۱*	۰/۰۹۰	۰/۰۳۵	۰/۱۵۶*	ضریب همبستگی	تطابق شغل با تحصیلات
۰/۰۰۳	۰/۱۹۵	۰/۶۱۶	۰/۰۲۴	سطح معنی‌داری	
۱۹۴	۲۱۰	۲۱۰	۲۱۰	تعداد	
۰/۰۸۰	۰/۱۳۰*	۰/۱۴۴*	۰/۲۱۱**	ضریب همبستگی	رضایت شغلی
۰/۲۷	۰/۰۵۰	۰/۰۳۷	۰/۰۰۲	سطح معنی‌داری	
۱۸۷	۲۱۰	۲۱۰	۲۱۰	تعداد	
۰/۱۵۸*	۰/۱۵۰	۰/۱۸*	۰/۵۰**	ضریب همبستگی	وضعیت شغلی
۰/۰۳۰	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۱۸۷	۱۵۰	۱۷۱	۱۸۰	تعداد	

از آنجا که روابط غیررسمی دانشگاهی در دسترسی به شغل متناسب با تحصیلات بیش از دیگر متغیرها اثرگذار است، نقش سایر متغیرهای شبکه روابط اجتماعی در شکل گیری آن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از رگرسیون لجستیک نشان داد که تعاملات اجتماعی متنوع و فراوان و صمیمی، با کنترل ساختار و حمایت های اجتماعی دریافتی و ارائه داده شده، روابط غیررسمی دانشگاهی را در دسترسی به شغل به نسبت و در مقام مقایسه با روابط غیررسمی غیردانشگاهی بیشتر محتمل می سازد.

جدول ۹. مشارکت نسبی ابعاد شبکه روابط اجتماعی در دست یابی به فرصت های شغلی از طریق روابط غیررسمی

دانشگاهی و غیر آن

متغیرها	وزن بتا	آزمون والد	سطح معنی داری
تعامل اجتماعی	۰/۰۴۸	۲/۹۰۶	۰/۰۵
حمایت اجتماعی	-۰/۰۱۲	۰/۳۱۳	۰/۵۷۶
ساختار روابط اجتماعی	۰/۰۴۵	۰/۷۴	۰/۳۹۰

مشارکت نسبی ابعاد سرمایه اجتماعی شبکه در تبیین موفقیت شغلی: از آنجا که وضعیت شغلی متغیری فاصله ای است برای تشخیص اثر هم زمان متغیرهای مستقل بر آن از رگرسیون چند متغیری استفاده شد. اطلاعات جدول ۱۰ نشان می دهد که این متغیرها مجموعاً حدود ۵۸ درصد از تغییرات وضعیت شغلی را تبیین می کنند. مقایسه ضرایب رگرسیونی حاکی از آن است که شاخص تعاملات اجتماعی بیشترین و تنها سهم را در تغییرات متغیر وابسته دارد. با افزایش یک واحد بر میزان تعاملات اجتماعی وضعیت شغلی به اندازه ۰/۴۳ بهبود می یابد. گفتنی است که با ورود متغیرهای زمینه ای نیز این تأثیر هم چنان برقرار است. در مدل دوم تعامل اجتماعی و سطح تحصیلات در کنار کنترل سایر متغیرها ۴۴ درصد از تغییرات وضعیت شغل را توضیح می دهد. ضریب

اثرگذاری تعامل اجتماعی ۳۹٪ و سطح تحصیلات دکتری به نسبت مقطع کارشناسی ارشد ۳۲٪ است. این گونه به نظر می‌رسد که در بین متغیرهای سازنده شاخص شبکه روابط اجتماعی دانشجویان، مهم‌ترین متغیر تعیین‌کننده وضعیت شغل همان تعاملات اجتماعی یعنی میزان صمیمیت، تنوع و فراوانی روابط می‌باشد.

جدول ۱۰. روابط چندگانه شبکه روابط اجتماعی با وضعیت شغلی

مدل ۲	مدل ۱	متغیرهای مستقل
۰/۳۹۵*	۰/۴۳۰**	تعامل اجتماعی
۰/۰۲۷	۰/۰۸۰	روابط رسمی، غیررسمی دانشگاهی و غیردانشگاهی
۰/۲۳۲	۰/۲۶۱	ساختار روابط اجتماعی
۰/۰۵۵	۰/۰۵۷	حمایت اجتماعی
۰/۳۲*		سطح تحصیلات (ارشد = ۰)
۰/۰۲۵		محل سکونت دائم (تهران = ۰)
۰/۴۳۶	۰/۵۷۹	ضریب تعیین
۲۰۸	۲۰۹	تعداد

نتیجه‌گیری

این تحقیق به دنبال یافتن پاسخی برای مسئله اشتغال دانشجویان دانشگاه‌ها، روابط و تعاملات اجتماعی آن‌ها را در داخل و خارج دانشگاه مورد پرسش قرار داد. نتیجه این پرسش یافتن رابطه بین وضعیت اشتغال دانشجویان و شبکه روابط اجتماعی آن‌ها خصوصاً روابط درون دانشگاهی بود. این نتیجه با مشاهدات عمومی درون دانشگاهی همراهی می‌کند. بر اساس این مشاهدات دانشجویانی که دارای شبکه روابط گسترده چه با استادان و چه با دیگر دانشجویان و نهادهای دانشگاهی و محیط آکادمیک می‌باشند، از فرصت‌های شغلی و تحصیلی بهتری نیز برخوردار می‌شوند.

فرضیه ذکر شده و مشاهدات، از طریق تحقیق تجربی حاضر نیز تأیید گردید. دانشجویان شاغل عمدتاً شغل خود را به واسطه روابط غیررسمی و دانشگاهی به دست آورده و روابط اجتماعی آنها از تنوع، فراوانی و صمیمیت حد متوسطی برخوردار است. این وضعیت نظر گرانوویتر را در مورد امتیاز پیوندهای گسترده و پهن دامنه در اشتغال یابی تأیید می کند.

هم چنین یافته های این تحقیق نشان داد که شغل اکثر دانشجویان با تخصص آنها مطابقت دارد. از آنجا که حدود ۷۰ درصد دانشجویان شغل خود را از طریق روابط دانشگاهی به دست آورده اند تناسب شغل و تخصص منطقی به نظر می رسد. اما سهم روابط غیررسمی نیز در تناسب شغل با تحصیلات چشمگیر و حتی بیش از روابط غیررسمی است. به دلیل همین تطابق رضایت دانشجویان نیز از شغل در حد نسبتاً مطلوبی قرار دارد.

اما از میان ابعاد شبکه روابط اجتماعی، تعامل اجتماعی از طریق روابط دانشگاهی فرصت های شغلی بیشتری را برای دانشجویان فراهم آورده است. رگرسیون لجستیک این یافته را به خوبی تأیید می نماید. از آنجا که تعاملات اجتماعی بیشتر در روابط غیررسمی رد و بدل می شوند اثر آن در اشتغال یابی غیرقابل انکار به نظر می رسد. هم چنین تعامل اجتماعی با وضعیت شغلی از همبستگی مثبت و معناداری برخوردار است. با توجه به مدل رگرسیونی در واقع به ازای یک واحد افزایش در تعاملات اجتماعی حدوداً ۴۳٪ واحد وضعیت شغلی بهبود می یابد و بر میزان تطابق شغل با تحصیلات و رضایت از شغل افزوده می شود. این متغیر در کنار متغیرهای زمینه ای هم چنان سهم معنی دار خود را در تبیین وضعیت شغلی حفظ می کند، اما اندازه ضریب آن کاهش یافته و به میزان ۰/۴۰ می رسد. این در حالی است که حمایت اجتماعی و اندازه روابط اجتماعی (اندازه شبکه) و روابط رسمی و غیررسمی به عنوان ابعاد دیگر

شبکه روابط اجتماعی فاقد این سهم در توضیح وضعیت شغلی هستند که خود نشان‌دهنده اهمیت تعاملات اجتماعی دانشجویان در ایجاد فرصت‌های شغلی و موفقیت در آن صرف‌نظر از اندازه شبکه و حمایت‌های رد و بدل شده در آن می‌باشد.

به‌طور کلی، تمرکز شبکه روابط اجتماعی بر سرمایه‌گذاری افراد در روابط اجتماعی و چگونگی کسب منابع با ارزش اجتماعی از طریق این روابط است. از نظر ولمن افراد با سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی و دستیابی به پیوندهای متنوع و فراوان به منابع و حمایت‌های گوناگون دسترسی پیدا می‌کنند. گرانوویتر به ماهیت ارتباطات و تعاملات میان افراد اشاره دارد. از نظر وی هر چه شدت و استحکام روابط میان اعضای یک شبکه بیشتر باشد سرمایه اجتماعی افراد کمتر و بالعکس هر چه این روابط ضعیف‌تر باشد سرمایه اجتماعی بیشتری در شبکه روابط آن‌ها شکل می‌گیرد. از نظر او پیوندهای ضعیف همانند پلی است که افراد متفاوت را به هم ارتباط می‌دهد. از این رو چنین پیوندهایی دستیابی به اطلاعات و خدمات حمایتی بیشتری را ممکن ساخته و موجب دستیابی به منابعی فراتر از حوزه‌های اجتماعی در دسترس می‌شود. لین نیز ویژگی‌های تعاملاتی و ارتباطی و محتوایی شبکه را مطالعه می‌کند. از نظر لین اعضای شبکه دارای منابع باارزشی هستند که می‌تواند فرد را در رسیدن به اهداف یاری رساند. از نظر وی نیز دستیابی به منابع اجتماعی بستگی به فراوانی پیوندهای ضعیف و البته موقعیت افراد در شبکه دارد. این نظریه‌پردازان گرچه دسترسی به شغل را عمدتاً تابع تعاملات اجتماعی و موقعیت اجتماعی افراد موجود در شبکه روابط اجتماعی می‌دانند اما در این میان بیش از هر چیز بر گستردگی، فراوانی و تنوع روابط تأکید داشته‌اند. مطابق با این نظریات یافته‌های تحقیق حاضر نیز بیانگر رابطه فراوانی و تنوع روابط و صمیمیت در آن با وضعیت شغلی می‌باشد. از طرف دیگر دستیابی به شغل و موفقیت در آن که بیشتر از طریق روابط دانشگاهی و یا به عبارت دیگر پیوندهای

ضعیف و افراد دارای موقعیت اجتماعی برتر (دانشگاهیان) تأمین می‌گردد، یافته‌های این پژوهش را با وجود عدم پیروی کامل از روش‌های معمول تحلیل شبکه، به نظریات این حوزه نزدیک می‌سازد. بدین ترتیب با تکیه بر یافته‌های به دست آمده، می‌توان گفت که گرچه روش این تحقیق مدعی اجرای کامل روش‌های تحلیل شبکه نمی‌باشد اما با ابزار مورد استفاده خود توانسته است با تمام محدودیت‌های موجود به نتایجی حدوداً منطبق با نظریات نظریه پردازان تحلیل شبکه روابط اجتماعی دست یابد.

منابع

- الوانی سیدمهدی و سید نقوی، میرعلی (۱۳۸۱) «سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها»، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۳۳: ۳-۲۶.
- برومند، مریم (۱۳۸۳) بررسی عوامل مؤثر بر رضایت شغلی معلمان شهرستان تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهراء.
- دواس، دی‌ای (۱۳۸۲) پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۹) نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- سمیعی، زهره (۱۳۷۹) بررسی تأثیر سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی خانواده بر روی موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان در تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهراء.
- میروکیلی، شمس‌السادات (۱۳۸۰) بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر رضایت شغلی کارگران زن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهراء.
- صالحی، مریم (۱۳۸۴) بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی شبکه و اعتماد متقابل بین شخصی و جنسیت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهراء.

- Burt, Ronalds (2000) "The Network Structure of Social Capital", *Research in Organizational Behavior*, 22: 345-423.
- Granovetter, Mark (1973) "The Strength of Weak Ties", *American Journal of Sociology*, 78 (6): 1360-80.
- Lin, Nan (1999) Building a Network Theory of Social Capital, Dept. of Sociology, Duke University.
- Lin, Nan (2001) *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wellman, Barry (1992) "Which Type of Ties and Network Provide what Kinds of Social Support?", *Advances in Group Processes*, 9: 207-235.

